

prof. ucz. dr hab. Anna Dargiewicz
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Humanistyczny
Instytut Językoznawstwa
Katedra Języka Niemieckiego
ul. Kurta Obiży 1, pok. 347
10-725 Olsztyn

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pana mgra Mateusza Kminikowskiego pt. „*Niemieckie stereotypy antroponimiczne*“ napisanej pod kierunkiem dra hab. Jarosława Pacuły, prof. UŚ oraz promotora pomocniczego dra Mariusza Jakosza, prof. UŚ.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgra Mateusza Kminikowskiego jest jednym z przyczynków badawczych poświęconych rozważaniom z zakresu lingwistyki antropologicznej. Opisane w dysertacji obserwacje wpisują się w nurt onomastyki kulturowej i socjoonomastyki. Autor podjął się opisu tych zagadnień z dwóch perspektyw. Pierwsza z nich dotyczy ustalenia i opisu autostereotypów onimicznych Niemców, zaś druga to ocena tego, czy i w jaki sposób Niemcy i Niemki identyfikują Polaków na podstawie ich antroponimów. W obu przypadkach Doktorant dąży do ustalenia, czy i w jakim stopniu wśród Niemców funkcjonuje zjawisko kolektywnej stereotypizacji onimicznej. W przeprowadzonych analizach Autor rozprawy zastosował metodę pogłębionego sondażu przeprowadzonego techniką ankiety, a na podstawie informacji uzyskanych od uczestników sondażu ustalił, co w imionach i nazwiskach oraz w jakim stopniu sprzyja postrzeganiu nazw własnych jako nośników informacji o przynależności ich nosicieli do danej grupy narodowej (etnicznej).

Praca liczy 295 stron tekstu podzielonego na część I – teoretyczną: wprowadzenie, w którym sprecyzowane zostały cele badań oraz ogólne założenia teoretyczne i metodyczne rozprawy, rozdziały od I i II (str. 3–109), w których przedstawione zostały stereotyp jako przedmiot obserwacji naukowej oraz antroponimy jako przedmiot obserwacji etno- i socjolingwistycznej oraz część II – empiryczną – rozdział III (str. 109–263) – poświęconą analizie i opisaniu materiału zgromadzonego w drodze ankietyzacji i ekscerpcji źródeł pomocniczych. Struktura tej części rozprawy jest dwudzielna: pierwsza jej część (podrozdział III.1.) dotyczy autostereotypów antroponimicznych Niemców, druga natomiast (podrozdział III.2.) odnosi się do niemieckich heterostereotypów nazewniczych Polaków. Ponadto w pracy zawarto

podsumowanie, bibliografię, spis elementów graficznych, tj. ilustracji, tabel, wykresów oraz trzy streszczenia wraz ze słowami kluczowymi: w języku polskim, niemieckim i angielskim.

W części teoretycznej (rozdziały I–II) – wprowadzającej do badania empirycznego – Autor rozprawy omawia zagadnienia teoretyczne dotyczące podjętej tematyki. Pierwszy rozdział (strony 11–62) przedłożonej do oceny rozprawy ma charakter teoretyczno-metodyczny. Autor wprowadza w nim do problematyki stereotypów i stereotypizacji, omawia różne ujęcia tych zagadnień, z którymi można się spotkać w rozważaniach w ramach m.in. takich dyscyplin naukowych jak filozofia, językoznawstwo, psychologia czy socjologia. W tej części pracy Autor skupia się także na omówieniu funkcji stereotypów, prezentacji teorii dotyczących ich powstawania oraz skomentowaniu zagadnienia zmienności stereotypów. W dalszej części rozdziału omówione zostały kwestie stereotypów narodowych (w podziale na auto- i heterostereotypy) (podrozdziały I.3–I.6), a także zdefiniowany został termin stereotyp onimiczny. W rozdziale drugim – mającym również charakter teoretyczno-metodologiczny – (strony 63–109) omówione zostały kluczowe dla rozprawy zagadnienia z zakresu onomastyki, takie jak: zwrot kulturowy w badaniach onomastycznych i założenia onomastyki kulturowej, antroponomastyka jako subdyscyplina onomastyki, imiona i nazwiska oraz ich miejsce w systemie antroponimicznym oraz pełnione przez nie funkcje, klasyfikowanie imion i nazwisk w językoznawstwie polskim i niemieckim, funkcjonowanie imion i nazwisk w kulturze polskiej i niemieckiej. Autor zwrócił tu także uwagę na zagadnienie tzw. zwrotu kulturowego w badaniach onomastycznych, w ramach którego poszukiwana jest odpowiedź na pytanie, czy w sferze proprialne języka niemieckiego (tj. w sferze osobowych nazw własnych) istnieją regularności o charakterze lingwistyczno-kwantytatywnym czy historyczno-kulturowo-społecznym, które bezpośrednio wpływają na obraz, stereotyp Niemców oraz jakiego rodzaju są to regularności.

Poczyniony w części teoretycznej rozprawy swoisty bilans dotychczasowego stanu badań nad zagadnieniami dotyczącymi problematyki stereotypów i stereotypizacji oraz omówienie kluczowych dla rozprawy zagadnień z zakresu onomastyki stanowią udaną próbę uchwycenia obszernego i aktualnego obrazu materiału terminologicznego z badanego zakresu.

Część teoretyczna przedłożonej do oceny rozprawy liczy 98 stron i jest – w moim mniemaniu – wyczerpującym wprowadzeniem do kolejnej części pracy, jaką jest analiza i opis zebranego materiału badawczego. Rozdziały teoretyczne stanowią – w mojej ocenie – wystarczającą podstawę interpretacyjną na potrzeby realizowanego zadania badawczego, którego celem jest analiza i opisanie nazw i struktur nazewniczych tworzących niemieckie autostereotypy

antroponimiczne oraz nazw własnych osobowych Polaków, które pozwoliły ustalić niemieckie heterostereotypy onimiczne Polaków.

Nie mam większych uwag krytycznych dotyczących kwestii merytorycznych w tej części pracy. Autor omawia tu te kwestie, które uważa za odpowiednie i konieczne dla recepcji wywodu w części empirycznej i czyni to wyczerpująco, co świadczy o jego samodzielności badawczej, a to z pewnością jest godne zauważenia i podkreślenia.

Część empiryczną dysertacji stanowi liczący 154 strony rozdział III (strony 109–263) będący analizą materiału pozyskanego od respondentów.

Struktura tej części rozprawy jest dwudzielna: pierwsza część dotyczy autostereotypów antroponimicznych Niemców, z kolei druga odnosi się do niemieckich heterostereotypów nazewniczych Polaków. Obserwacje poczynione w części empirycznej rozprawy mają prowadzić do ustalenia sposobów postrzegania przez Niemców samych siebie i przedstawicieli innej narodowości w kontekście antroponimów spotykanych wśród obu tych grup – zarówno konkretnych nazw, rozumianych jako całościowe jednostki leksykalne, jak też typów/struktur antroponimów.

W pierwszej jego części Autor skupił się na analizie danych dostarczonych przez Niemców, a dotyczących nazw występujących wśród nich, co pozwoliło na wyłonienie nazw i struktur nazewniczych tworzących niemieckie autostereotypy antroponimiczne. W drugim etapie analizy Doktorant odniósł się do informacji pozyskanych w ankiecie, a związanych z nazwami własnymi osobowymi Polaków (imiona i nazwiska Polaków oraz określone formy nazwiskowe). Na podstawie tej analizy ustalone zostały niemieckie heterostereotypy nazewnicze Polaków.

Dane do badania empirycznego Autor dysertacji pozyskał od uczestników sondażu przeprowadzonego pomiędzy 20 czerwca 2021 roku a 24 listopada 2022 roku. W badaniu wzięły udział dobrowolnie i anonimowo wyłącznie osoby pełnoletnie, reprezentujące różne landy Niemiec. W pierwszej części ankiety, ukierunkowanej na zbadanie autostereotypów, wzięło udział 279 osób, z czego za reprezentatywną liczbę Autor rozprawy uznał 250 formularzy odpowiedzi, gdyż właśnie w takiej ilości zostały one wypełnione w całości. Uczestnikami drugiej części badania poświęconego analizie niemieckich heterostereotypów antroponimicznych Polaków było znacznie mniej osób, tj. 127. Rozważania opisane w rozdziale empirycznym uzupełniają ważne z punktu widzenia badań etno- i socjolingwistycznych informacje dotyczące stosunku Niemców do imion i nazwisk jako wartości istotnych w życiu człowieka, a także postrzegania przez Niemców imion i nazwisk

jako swoistych wykładników (wskaźników) tożsamości narodowej. Ponadto w rozdziale empirycznym Autor dysertacji nawiązał do relacji zachodzącej pomiędzy nazwami i strukturami nazewniczymi widzianymi jako stereotypy onimiczne a asocjacjami dotyczącymi samych nazw jako komponentów stereotypów etnicznych. Przeprowadzonym i opisanym przez Doktoranta analizom towarzyszą odwołania do różnych tekstów kultury i danych statystycznych, które odpowiednio uzupełniają bieżące obserwacje pozyskane ze zgromadzonego materiału, a niejednokrotnie weryfikują stawiane tezy i wyprowadzane wnioski. Przeprowadzona analiza empiryczna prowadzi do ciekawych wniosków. Ponadto poparta została ona licznymi przykładami, zilustrowana przejrzystymi sporządzonymi tabelami, schematami, wykresami, ilustracjami, zestawieniami danych, co optymalnie obrazuje wywód, umożliwia analizę uzyskanych wyników, porządkuje je i pozytywnie wpływa na jego recepcję.

Analizę empiryczną Autor rozprawy przeprowadza bardzo sumiennie opierając się konsekwentnie na przykładach z zebranego materiału empirycznego. Całość jest czytelna i spójna. Wyniki badania empirycznego zostały zaprezentowane jasno i czytelnie za pomocą odpowiednio wyeksponowanych licznych przykładów, tabel, schematów, wykresów i ilustracji celem zobrazowania wyводу, co jest atutem przedłożonej do oceny pracy.

Praca została napisana składnym językiem – dobrą polszczyzną, rzeczowo i poprawnie merytorycznie. Jedynie kilka drobnych uwag natury formalnej miałabym w tym miejscu:

- str. 4 – myślnik w środku wyrazu: „W obszarze obserwacji **pozo-staje** jednak zweryfikowanie ...”;
- str. 21 (przypis dolny nr 75) – myślnik w środku wyrazu: „... **Re-chnung** zu tragen und ...“;
- str. 25 (przypis dolny nr 92) – myślnik w środku wyrazu: „... Stereotyp jako przedmiot **lin-gwistyki**..., s. 84–98.”;
- str. 33 – numeracja przy wyliczaniu stereotypów etnicznych: a), b), d) (**c brak**);
- str. 48 (druga połowa strony) i str. 49 (druga połowa strony): **powtórzenie** tego samego fragmentu tekstu dotyczącego pozycji Kazimierz Wóycicki/Waldemar Czachur – Polen im Gespräch mit Deutschland. Zu den Schwierigkeiten des deutsch-polnischen Dialogs und dessen europäischen Herausforderungen.
- str. 102 – błędy w j. niemieckim w tabeli: „*offiziellen Namen*” – powinno być: *offizielle Namen*; „*inoffiziellen Namen*” – powinno być: *inoffizielle Namen*;

- str. 109 – myślnik w środku wyrazu: „...oraz (2) **moty-wowanych** ...”, „... (3) nazwisk **ura-bianych** od ...”;
- str. 110 – myślnik w środku wyrazu: „... obniża **wia-rygodność** badania ...”;
- str. 111 – myślnik w środku wyrazu: „... zakładając błąd maksymalny w **gra-nicach** ...”;
- str. 140 – literówki, np.: „... **reperzentatywnym** charakterze ...”;
- str. 145 – potyczki gramatyczne: „... nie należy raczej wiązać z faktem jego popularności w Niemczech w ostatnich dekadach XXI w., ale bardziej z faktem częstego noszenia imienia przez osoby starsze, wciąż licznie **reprezentowanych** w zmniejszającej się grupie demograficznej Niemców.” – powinno być: wciąż licznie **reprezentowane** ...;
- str. 274 – niekonsekwencje w zapisie bibliografii: *E. Rzetelska-Feleszko* – zamiast nazwisko i pierwsza litera imienia;
- str. 276 – źródła online o takim zapisie <https://www.polish-online.com>, dostęp 21 I 2024 ... umieściłabym jednak w oddzielnym spisie, a nie w bibliografii;

Zastosowane w pracy przypisy dolne ciągle (od 1 do 422), w których umieszcza się następujące informacje: autor, tytuł, wydawnictwo, miejsce i rok wydania, strona/y, nie są typowymi przypisami stosowanymi w językoznawstwie i – w moim mniemaniu – zaburzają znacząco recepcję pracy, gdyż czytając ją każdorazowo przy kolejnym przypisie trzeba sięgać wzrokiem na dół strony po wyjaśnienie/uzupełnienie/odniesienie do cytowanego źródła. Wiąże się to z oderwaniem wzroku od danego fragmentu tekstu, podążeniem na dół strony, szukaniem odpowiedniej liczby oznaczającej przypis (na końcu pracy jest to już numer 422!), zapoznaniem się z treścią przypisu, a następnie powrotem do czytanego fragmentu, co nierzadko wiąże się z koniecznością odszukania go. Przypisy dolne stosuje się w pracach językoznawczych zazwyczaj celem wyjaśnienia niektórych kwestii czy też uzupełnienia treści. Tworzy się je, aby nie łamać ciągłości zasadniczych rozważań prowadzonych w pracy. To oznacza, że w przypisach znajdują się informacje dodatkowe. Jednak w celu podania źródeł (tj. celem opisu bibliograficznego źródeł), z których korzysta się w danej pracy, uzusem w pracach językoznawczych jest raczej stosowanie przypisów harwardzkich (*Harvard Referencing System*). W moim mniemaniu jest to prostszy i krótszy, a także niezaburzający recepcji system podawania źródeł w nawiasach znajdujących się bezpośrednio w tekście i zawierających nazwisko autora, rok wydania i stronę cytowanej publikacji. Praca naukowa z takimi

przypisami zawsze zawiera załącznik z alfabetycznie uporządkowaną szczegółową bibliografią. Taka obszerna alfabetycznie sporządzona bibliografia znajduje się również w przedłożonej do recenzji dysertacji, a więc nie było przeszkód, aby zastosować tu także prostszy harwardzki system podawania źródeł. Trzeba byłoby tylko nieco zmodyfikować zapis pozycji bibliograficznych, podając datę wydania zaraz po nazwisku i imieniu/ionach autora/ów. Można byłoby wtedy uniknąć idącej w setki numeracji przypisów i dość obszernych tekstów przypisów dolnych na większości stron dysertacji.

Kwestia zastosowania takich, a nie innych przypisów nie jest kwestią pierwszorzędą, jednak zastosowanie bardziej przejrzystych przypisów przyczyniłoby się z pewnością do jeszcze lepszego wrażenia końcowego, jakie ma się po przeczytaniu pracy. Jest to poniekąd subiektywne odczucie Recenzentki, które niekoniecznie musi podzielić inny odbiorca rozprawy.

Poza powyższymi uwagami nie widzę potrzeby ingerowania w przyjętą w pracy perspektywę badawczą. Uważam, że Autor dysertacji dokonał wyboru interesującej językoznawczej perspektywy badawczej, zadbał o szczegóły warsztatowe w odniesieniu do przyjętych celów, formułowanych problemów i hipotez, zastosował reprezentatywne dla językoznawstwa metody empiryczne rzeczowo i poprawnie merytorycznie. Doktorant wykazał się również logiką rozumowania i trafnym wnioskowaniem.

Temat i zakres badań opisanych w przedłożonym do oceny studium odpowiada w pełni wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim. Autor rozprawy wykazuje duże umiejętności w ustalaniu i doborze problematyki oraz metody badawczej; prawidłowo definiuje cel badawczy i konsekwentnie go realizuje w poszczególnych rozdziałach swojej pracy; rzeczowo relacjonuje i przytacza poglądy innych badaczy i wykorzystuje je na potrzeby własnej interpretacji i analizy wyników; przeprowadza konstruktywną krytykę prezentowanych poglądów i wyciąga słuszne i logiczne wnioski.

Problem badawczy podjęty w rozprawie jest trafny i oryginalny. Cele i hipotezy badawcze są kompletne i poprawnie sformułowane w oparciu o reprezentatywną i obszerną literaturę przedmiotu (17 stron bibliografii – strony 271–287). W pracy zostały zachowane proporcje między poszczególnymi, poprawnie zredagowanymi rozdziałami, a jej Autor wykazał się dobrą znajomością metodologii badań i zastosowanych w dysertacji metod badawczych. Wyniki

badan zostały przedstawione w sposób jasny i przekonujący, a przyjęte cele i problemy badawcze dobrze zanalizowane i zinterpretowane.

Reasumując: Celem przedłożonej do recenzji rozprawy był opis wyników blisko czteroletnich badań z zakresu niemieckich stereotypów antroponimicznych. Rozważania przedstawione w rozprawie ogniskują się wokół kontrastownego ujęcia kategorii auto- i heterostereotypu nazewniczego. Uważam, że cel ten został w pełni osiągnięty. Wyniki badań przedstawione w przedłożonej do recenzji dysertacji z pewnością pozwolą na uzupełnienie luki badawczej w dotychczasowych badaniach dotyczących onomastyki kulturowej i socjoonomastyki, o której sam Autor dysertacji wspomina we wstępie do swoich rozważań (str. 6 rozprawy). Co więcej – i tu zgadzam się z Autorem rozprawy –, rozprawa otwiera dyskusję w kwestii, tego, że jeśli przyjmiemy, że „imiona stanowią zwierciadła ich nosicieli i tych, którzy je nadają, a nazwiska są pewnego rodzaju dziedzictwem obrazów i wartości z przeszłości, okaże się, że to właśnie dzięki nim człowiek staje się indywiduum i jednocześnie może funkcjonować w danej zbiorowości, być jej członkiem.” Dysertacja może być inspiracją do dalszych badań w tym i szerszym zakresie.

Rozprawa doktorska Pana mgra Mateusza Kminikowskiego jest przykładem starannie przygotowanej krytycznej analizy badawczej i stanowi twórcze rozwinięcie znanych już częściowo w językoznawstwie, ale wciąż aktualnych i wymagających uzupełnienia zagadnień teoretycznych i empirycznych, a dobór literatury jest zgodny z tematem i wytyczonym celem badawczym. Uzyskane przez Doktoranta wyniki uważam za istotne w zakresie prowadzonych badań lingwistycznych. Pozwolą one uzupełnić dość ubogą – jak sam Autor rozprawy również zauważa – literaturę przedmiotu bezpośrednio związaną ze stereotypami onimicznymi. Fakt ten powoduje, że należy docenić dużą wartość przeprowadzonych i opisanych w przełożonym do recenzji studium badań. Sposób przedstawiania i interpretacji wyników oraz formułowania wniosków jest poprawny. Autor zadbał w pracy o precyzję pojęciową i jednolitość nazewniczą. Spójność części teoretycznej z częścią empiryczną rozprawy jest jej niewątpliwym atutem.

Podsumowując stwierdzam, że przedłożona do oceny rozprawa doktorska Pana mgra Mateusza Kminikowskiego pt. „*Niemieckie stereotypy antroponimiczne*“ spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określone w przepisach ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023 poz. 212 z późn. zm), w związku z czym

wnioskuje o dopuszczenie Pana mgra Mateusza Kminikowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Olsztyn, dnia 18. czerwca 2024 roku

prof. ucz. dr hab. Anna Dargiewicz

A handwritten signature in black ink, appearing to read "A. Dargiewicz". The signature is written in a cursive style with a large initial 'A'.